

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

ERDAL TANAS KARAGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÖZ

Türkiye ekonomisinde, siyasi istikrarın güçlü olması sayesinde önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. 2002'den sonraki ekonomik performans, birçok kez içerden ve dışardan kaynaklı müdahalelerle baskı altına alınmaya çalışılmıştır. Tüm müdahalelere rağmen; ekonomik reformlar ve güçlü siyasi istikrar ekonomik büyümenin devamlılığını sağlamıştır. Birçok girişimin başarısız olmasından sonra tüm siyasi, ekonomik ve sosyal araçlarını kullanmalarına rağmen, Türkiye siyasetini ve dolaylı olarak ekonomisini dizayn edemeyenler, son olarak 15 Temmuz darbe girişiminde bulunmuşlardır. Türkiye ekonomisinde makroekonomik göstergelerin en iyi olduğu dönem olan 2013 yılından sonra, sistematik bir şekilde devam eden bu girişimlerin son halkası olan 15 Temmuz darbe girişimi, Türkiye ekonomisini kriz ortamına sürüklemeyi amaçlamış, ancak yine başarısız olmuştur. Yoğun ve kasıtlı bir çabayla, ülke ekonomisinde kriz ortamı oluşturularak siyasi istikrarın gücü azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu dönemde, Türkiye ekonomisinin dinamiklerini tehdit eden bu girişimlere karşı, ekonomik reformların önemi artmaktadır. Çünkü, reformlarla birlikte Türkiye ekonomisi yüksek gelirli ekonomiler arasında yer alacak ve ekonomiyi dizayn etme çabaları sonuçsuz kalacaktır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz 2016, askeri darbe, Türkiye Ekonomisi

15 JULY COUP ATTEMPT AND TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

In the Turkish economy, significant reforms have been achieved thanks to the strong political stability. The economic performance since 2002 has been tried to be repressed many times by internal and external interventions. Despite all interventions; economic reforms and strong political stability have provided the continuity of economic growth. Those who could not design the politics of Turkey and indirectly the economy finally made a coup attempt on July 15th. Those who could not design the politics of Turkey and indirectly the economy despite using all political, economic and social tools because of failing in all attempts, finally made a coup attempt on July 15th. After the year 2013, when the macroeconomic indicators were the best in the Turkish economy, the 15th coup attempt, the last of these initiatives that systematically continued, aimed to drag the Turkish economy into the crisis environment but failed again. The power of political stability is tried to reduce with the intense and deliberate effort by establishing a crisis environment in the economy. In this period, the importance of economic reforms is increasing against these initiatives which threaten the dynamics of the Turkish economy. Because, with the reforms, Turkey's economy will be among high-income economies and efforts to design the economy will be inconclusive..

Keywords: July 15, 2016, military coup, Turkish Economy

2002 yılından bu yana sürekli olarak pozitif bir ivme yakalayan Türkiye ekonomisi, yapısal reformların da etkisiyle birlikte “krizler ekonomisinden” bir güç ekonomisine dönüşmüştür. Bu süreçte, kamu maliyesi alanında ciddi reformlar gerçekleştirilmiştir. Kamuda bürokrasiden kaynaklı hantal yapı değiştirilerek işlemler hızlandırılırken, özel sektöre yönelik imkân ve destekler arttırılmıştır. Kişi başına düşen milli gelir artışında, kamu ve özel sektörün üretimi arttırması ve üretim artışını sağlayan başlıca faktör olan ihracat, ön plana çıkmıştır. Anadolu sermayesinin geçmiş dönemlerde engellenerek ekonomideki görünürlüğü azaltılırken, 2000’li yıllarda Anadolu sermayesi güçlenerek, üretim ve piyasa ekonomisi tüm Anadolu ölçeğinde artış göstermiştir. Ekonomideki gelişme ve ilerleme, sosyal devlet uygulamalarına da yansımıştır.

Tüm bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, Türkiye’de enerji ve yatırım hamleleri hızlanmıştır. Siyasi ve ekonomik istikrarın güçlenmesi ve sosyal alanlarda gösterilen başarılı performans, bazı vesayet odaklarını harekete geçirmiştir. 2013 yılında Türkiye ekonomisi en başarılı dönemini yaşarken, bu dönemden sonra girişimlerin şiddeti artmıştır. 2013 yılından bu yana ekonomiye siyasi şoklar verilerek istikrar ortamının zedelenmesi hedeflenmiştir. Döviz kurundaki hareketliliğe sebep olacak ve yatırımları azaltacak girişimler, son olarak 15 Temmuz darbe girişimiyle sonuçlanmıştır.

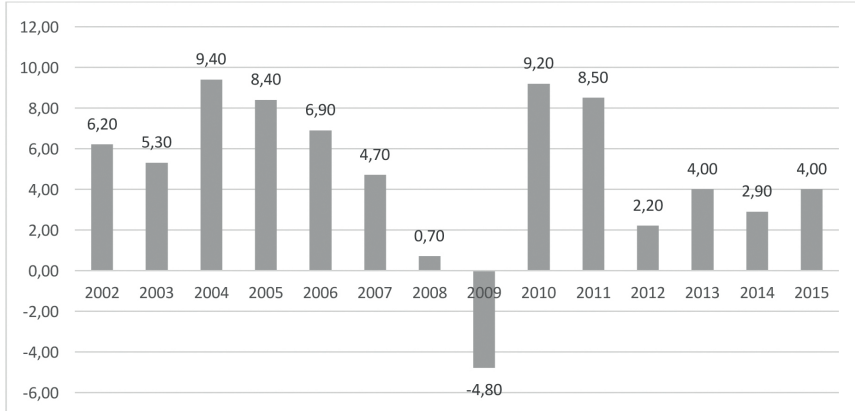
2002-2016 döneminde, birçok kez dayanıklılığı test edilen Türkiye ekonomisi için en zor sınav, 15 Temmuz darbe girişimi olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde son 14 yıldır yaşanan gelişmeler ve ekonomiyi dizayn etmeye çalışanların girişimleri açıklanmıştır. Yurtiçi kaynaklı operasyonların yanı sıra, uluslararası girişimlere de değinilmiştir. Özellikle kredi derecelendirme kuruluşlarının nasıl çalıştığı ve hangi amaçları öncelendiği açıklanmıştır. Ayrıca, 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında yaşanan terör eylemlerinin ekonomik sonuçları değerlendirilmiştir. Son olarak ise Türkiye ekonomisinin gelişmeye devam etmesi için yapılması gerekenlere dair önerilere yer verilmiştir.

1. Türkiye Ekonomisi: 2012-2016

AK Parti hükümetinin tek başına iktidar olarak seçildiği 2002 seçimleri sonrasında Türkiye ekonomisi, yapısal bir dönüşüme girmiştir. Bu dönüşüm ile birlikte makroekonomik göstergeler istikrarlı bir seyir izlemeye başlamıştır. Gelişmekte olan bir ülke olmasına rağmen, birçok gelişmiş ülke

ekonomisine göre daha iyi veriler açıklayan Türkiye ekonomisinin, en çok başarılı olduğu alanlardan biri, kamu maliyesidir. Makroekonomik iyileşmenin en önemli göstergesi olarak ekonomik büyüme verilerine bakıldığında, Türkiye ekonomisi 2002 yılından bu yana 2009 küresel ekonomik kriz yılı hariç, sürekli olarak büyümüştür (Grafik 1). Ekonomik büyüme oranları, küresel ekonomik durgunluğun hatta daralmanın olduğu 2011 yılında dahi büyümesini sürdürmüştür. Bu pozitif büyüme ivmesi 2016 yılı ikinci çeyrek dahil olmak üzere, 27 çeyrektir aralıksız devam etmiştir.

Grafik 1. Ekonomik Büyüme Oranları (%) 2002 – 2015

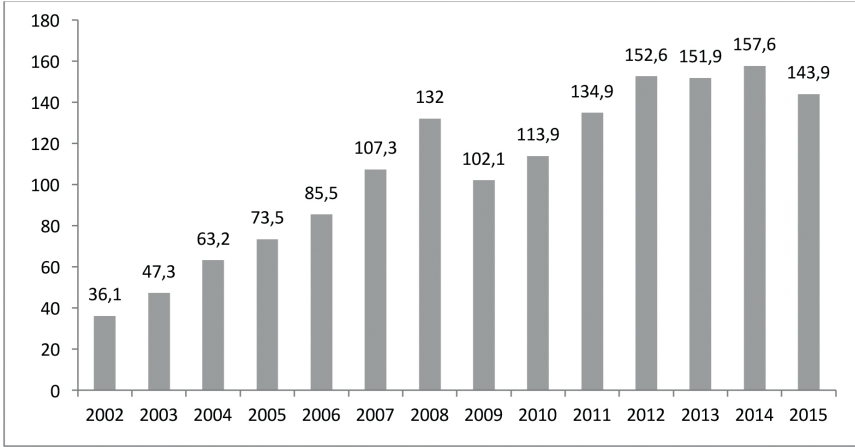
Kaynak: TÜİK

2002 sonrası süreçte ekonomik büyümedeki iyileşmelerin yanı sıra, işsizlik ve enflasyon oranları da düşmüştür. Kamu maliyesi göstergeleri iyileşirken, kamu kaynakları daha verimli kullanılabilir hale gelmiştir. Bunun yanında bütçe açıkları azalmış, böylece ikiz açık sorunu ortadan kalkmıştır. Yine bu dönemde Türkiye, IMF'ye olan borçlarını sıfırlamış, yeniden borçlanma sürecine de girmemiştir (Karagöl ve Bingöl: 2013). Ekonomik iyileşmeler, AK Parti döneminde sosyal politikalara verilen önemin artmasını da sağlamıştır.

2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurularak, sosyal politikalar daha kapsamlı ve geniş bir alana yayılmıştır ve kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Yine sağlık alanında da yapılan iyileştirmeler, her kesimin sağlık hizmetlerinden daha kolay yararlanmasını sağlamıştır. Dış ticaret açısından ise Türkiye, bu dönemde ihracatta rekor oranlara ulaşmış, ihracat yapılan ürün sayısında artış yaşanmıştır (Grafik 2). Ekonomik büyümeye pozitif

katkı yapan ihracat oranlarının yanı sıra, alternatif ihracat pazarları oluşturulmuştur ve birçok ülke ile yeni işbirlikleri ve anlaşmalar imzalanmıştır (Karagöl: 2013).

Grafik 2. İhracat Miktarı (Milyar Dolar)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2016)

Türkiye ekonomisi için yapısal bir sorun olan cari açık sorunu, ekonomik büyüme potansiyelinin tam verimlilikle kullanılamamasına yol açmaktadır. Cari açığın artışında en büyük rolü oynayan kalem ise enerji ithalatıdır. Türkiye'nin enerji tüketimindeki artışı, ekonomik büyüme ile doğrudan bağlantılıdır. Bu doğrultuda Türkiye, hem yerli kaynağa yönelerek, dışa bağımlılığını azaltmak için hem de enerji faturasının düşürmek için enerji işbirliklerinde alternatif ortaklarla, farklı projeler geliştirme yoluna girmiştir. (Tablo 1).

Türkiye'nin, yerli enerji konusundaki en büyük projesi, nükleer enerji santralleridir. Türkiye, nükleer enerji santrallerinden elde edeceği enerji ile kendi ihtiyacını karşılamada önemli bir iç kaynak elde etmiş olacaktır. Ayrıca, sahip olduğu yenilenebilir enerji kaynağı da Türkiye'nin yerli kaynak üretiminde önünü açacaktır. Bilindiği üzere, yıllık elektrik üretiminin yaklaşık yüzde 50'si doğalgazdan karşılanmaktadır. Bu durum, en büyük kalemini enerjinin oluşturduğu cari açığın, daha da artırmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın yenilenebilir enerjiye

yatırım konusunda son yıllarda yaptığı yatırımlar, cari açığın azaltılmasında önem arz etmektedir.

Bunun yanı sıra, Güney Gaz Koridoru (GGK) projesi ile Hazar Bölgesi doğalgazının Türkiye ve Avrupa'ya transferinde, Türkiye'nin, enerjinin yeni İpekyolu olarak kabul edilen, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı projesi (TANAP) ile kilit noktada olması ve Rusya'nın, Türk Akımı Projesi'nde Türkiye ile iş birliği kurması, Türkiye'nin enerjide ticaret merkezi olma hedefinde önemli bir kilometre taşıdır. Türkiye'nin doğalgaz ticaretinde merkez ülke olması hem güvenilir ülke algısını güçlendirecek hem de sermaye yatırım ortamının oluşmasına kaynaklık edecektir. Bu da yıllardır kısa vadeli sermayeye bağımlı olan Türkiye ekonomisinin, uzun vadeli sermayeye (Enerji Piyasaları İşletme A.Ş., EPIAŞ, gibi) geçişi noktasında önemli bir aşamadır.

Bu ve benzeri projeler tamamlandığında Türkiye, küresel enerji piyasasında önemli bir aktör konumuna yükselirken, enerji arz güvenliğinin sağlanması noktasında da önemli bir adım atmış olacaktır. Enerji sektörünün yanı sıra, cari açığın azaltılması noktasında da bir kaynak olacak sermaye akışının, Türkiye üzerinden sağlanması gerekmektedir. Bu projelerle birlikte, İstanbul'a inşa edilecek üçüncü havalimanı ve İstanbul Finans Merkezi'nin (İFM) kurulması projeleri de enerji ve finans merkezi hedefinde, bütüncül bir politika izlendiğini göstermektedir. Bu şekilde, Türkiye'nin hem stratejik konumunun yıllar sonra bir fırsata çevrilmesi sağlanmış olacak hem de ekonomik sıçrayışın temel taşları oluşturulacaktır. Bu gelişmeler, küresel ekonomi ve siyasetin en önemli sektörü olan enerjide, Türkiye'yi önemli bir aktör olarak ortaya çıkarmıştır (Karagöl ve diğ. :2016).

Son yıllardaki ekonomik gelişmeler göstermektedir ki Türkiye ekonomik büyümesi için birçok reform gerçekleştirirken, aynı zamanda küresel piyasalarda da etkili bir aktör olma yolunda aşama kaydetmiştir. Gündelik hedeflerden, uzun vadeli hedeflere geçilmesi; ekonomi yönetiminin belirli bir kesimin elinde kalmaması, oluşturulmaya çalışılan siyasi kaos ortamının engellenmesi gibi faktörler, ekonomiye ve siyasete şekil vermek isteyenlerin hırsını daha da artırmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminin ve türevlerinin temelleri, ekonomik ve siyasi vesayet odaklarının başarısızlığı sonucunda ortaya çıkmıştır.

2. 15 Temmuz Öncesi Yapılan Darbe ve

Girişimlerin Ekonomik Boyutu

Türkiye ekonomisi uzun yıllar boyunca darbelere ve siyasi müdahalelere maruz kalmıştır. Bu müdahaleler ekonomide yapısal sorunlara yol açarak, ülkenin dışa bağımlılığını artırmıştır. Planlanan politikalar kısa dönemli uygulanmış ve ekonominin kalkınma ve toparlanma dönemleri yeni krizlerle sekteye uğratılmıştır. Bu gelişmeler ve üretime geçememe süreci, kaynakların atıl kalmasına ve siyasi ilişkilerin de bağımlılık üzerinden şekillenmesine yol açmıştır. Türkiye ekonomisi 1960, 1980 darbeleri ve 28 Şubat 1997 post modern darbesinde askeri müdahalelerle önemli ölçüde zarara uğratılmıştır. Ekonomik krizler kendini tekrarlayan bir hal almıştır. Dönemin siyasi otoritelerinin koalisyon hükümetlerinden oluşması, kriz ortamını derinleştirmiştir. Askeri müdahaleler ile ekonomi dizayn edilmeye çalışılmıştır. 2002 sonrasında ise Türkiye ekonomisi uzun bir aradan sonra yeniden tek parti hükümeti dönemine geçmiş, alınan reform kararları ekonomide yeni bir dönem başlatmıştır.

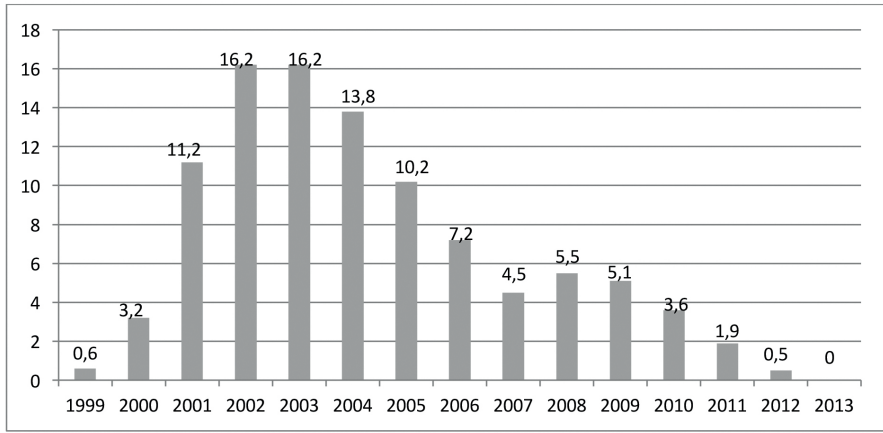
Yeni ekonomi olarak adlandırılan bu süreçte siyasi istikrar, ekonomik istikrar ortamını beraberinde getirmiştir. Ekonomide sağlanan istikrar, politika yapıcılarına ekonomide yapısal sorunların çözümüne odaklanması için imkân vermiştir. Bu doğrultuda da yeni reformlar ve yatırımlar hayata geçirilmiştir. İstikrarlı bir siyasi ve ekonomik yapının etkisiyle, doğrudan yabancı yatırım rakamları rekor seviyelere yükselmiştir. Ancak bu sürecin hemen akabinde, askeri müdahale yeniden gündeme gelmiş ve 27 Nisan 2007 tarihinde e-muhtıra yayınlanmıştır. Bu muhtıra karşısında siyasi otoritenin tavır, hemen sonrasında yapılan genel seçimlerde tek parti iktidarının devamlılığı, askeri müdahalelerin artık sonuç vermeyeceği algısının hâkim olmasını sağlamıştır. Bu algı ile askeri operasyonlar yerini; siyasi, ekonomik ve yargı araçları kullanılarak yapılan operasyonlara bırakmıştır.

AK Parti'yi kapatmak için açılan dava, her iki seçmenden birinin oyunu almış bir görüşün engellenmesi çabasını ortaya koymaktadır. Türkiye ekonomisi üzerindeki hâkimiyetini ve Anadolu sermayesinin güçlenmesiyle derantlarını kaybeden kesim, laiklik bahanesi ile bu güçlerini tekrar kazanabilmek için yargıyı araç haline getirmiştir. Sermayenin belirli bir kesimin tekelinden çıkıp, kapsayıcı bir şekilde, Anadolu'nun tamamına yayılmaya başlaması bu en çok rahatsız eden şeylerin başında gelmektedir.

2013 yılına gelindiğinde ise artık Türkiye ekonomisi için IMF'siz yeni bir süreç başlamıştır. 2013 yılı, Mayıs ayı başında Türkiye, IMF'ye olan borçlarının tamamını ödemiş, IMF ile yeniden anlaşma yapılması yönündeki

baskılara rağmen, bunlara boyun eğmemiştir. (Grafik 3). Üstelik IMF'ye kaynak sağlama taahhüdünde bile bulunulmuştur. Türkiye'nin başarılı geçiş dönemini açıklamak için borç olmadan ayakta kalamayan bir ekonomi iken, borç veren bir konuma geldiğini ifade etmek yeterli olacaktır. Ancak, bu kez de toplumsal olaylar araç haline getirilerek siyasi ve ekonomik istikrar baskı altına alınmaya çalışılmıştır. "Gezi" olarak bilinen olaylar, sokakları yaşanmaz hale getiren bir kaos oluşturma çabasıdır.

Grafik 3. Uluslararası Para Fonuna (IMF) Borçlar (Milyar SDR)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, (1SDR= 1,54 Dolar)

Gezi olaylarında temel amaç, ekonomide belirsizlik ortamının oluşturulması ve ekonomik büyümenin engellenmesidir. Bu girişimde de başarısızlık yaşayan vesayet kesimi, bu kez doğrudan siyasi otoriteyi hedef alan, 17-25 Aralık operasyonlarını başlatmıştır. 15 Temmuz darbe girişimini de planlayan ve yöneten terör örgütü Fetullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) emniyet ve yargıdaki militanları, yön veremedikleri siyasi iradeyi bu operasyonlarla baskı altına almaya çalışmıştır.

Tüm bu baskılara ve müdahalelere rağmen, istedikleri ekonomik kaos ve kriz ortamını hayata geçirememişler ancak, Türkiye ekonomisinde ciddi bir zaman ve enerji kaybına sebep olmuşlardır. Özellikle yatırım alanında atağa kalkan Türkiye'de faiz oranlarının yükselmesi ile borçlanma maliyetleri yükselmiş ve uluslararası arenada negatif algı operasyonları oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu algıyı güçlendirmek adına, söz konusu kesimin ortak hare-

ket ettiği kurumlardan olan kredi derecelendirme kuruluşları, ülke ekonomisini haksız ve yanlı kararlarıyla etkilemeye çalışmıştır.

3. 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi

2002'den sonra, halkın iradesine ve siyasi iradeye karşı yapılan fiili girişimlerin hepsi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sağlanan ekonomik istikrar ortamı sayesinde, istenilen kriz ortamı oluşturulamamıştır. Ekonomik istikrarın, siyasi istikrardan bağımsız düşünülmemeyeceği gerçeği, bu iki söylemin birbirinden bağımsız düşünülmemesini gerekli kılmıştır (Özsağır: 2013). Yapılan siyasi ve toplumsal odaklı girişimler ve ekonomik operasyonlar, güçlü halk desteği sayesinde siyasi iradeyle püskürtülmüş; genel, yerel ve Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları ise siyasi iradeyi her seferinde daha da güçlendirmiştir. Geline nokta Türkiye büyük projeleriyle, sürdürülebilir bir kalkınma yolunda ilerlemektedir. Tablo 1'de bu projelerin bir kısmına değinilmiştir

Türkiye ekonomisi, küresel ekonomik durgunluğun arttığı dönemlerde dahi, dev alt yapı projelerini hayata geçirmiştir. Ayrıca, finans ve yatırım merkezi adayı olan Türkiye, enerjide de küresel aktörlerden birisi haline gelmiştir. Finans ve enerji gibi dev sektörlerde mevcut olan ve yapılması planlanan büyük projelerle, Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığı da azaltılmış olacaktır. Bunların yanı sıra, yüksek hızlı tren hatlarının artırılması, yerli savunma sanayi ürünlerinin üretilmesi gibi birçok proje, büyük projeler kapsamında yürütülmektedir. Türkiye'nin enerji, savunma, finans, ulaşım ve iletişim alanlarında yaptığı yatırımlar, ekonomide dışarıya bağımlılığını azaltma konusunda ve ekonominin yüksek gelirli ekonomiler arasına girmesinde önemli rol oynayacaktır.

Tablo 1. Büyük Projeler

Projenin Adı	Faaliyet Durumu	Yılı	İşbirliği Yapılan Ülke/ Ülkeler	Maliyeti
Sinop Nükleer Enerji Santrali	Anlaşması İmzalandı	2017	Japonya ve Fransa	22 Milyar Dolar
Akkuyu Nükleer Santrali	Yapım aşamasında	2015	Rusya	20 Milyar Dolar

TANAP	Yapım aşamasında	2015	Azerbaycan	12 Milyar Dolar
Türk Akımı	Anlaşması İmzalandı	2015	Rusya	12,5 Milyar Dolar
İstanbul Finans Merkezi	Planlanması yapıldı	2011		5 Milyar Dolar
Kanal İstanbul	Planlanma aşamasında			15 Milyar Dolar
İstanbul'a Üçüncü Havalimanı	Yapım aşamasında	2014-2018		10 Milyar Dolar
Yerli Haberleşme Uydusu	Yapım aşamasında	2014-2019		550 Milyon Türk Lirası
Osmangazi Köprüsü	Tamamlandı	2016		1 Milyar Dolar
Yavuz Sultan Selim Köprüsü	Tamamlandı	2016		3,5 Milyar Dolar
Marmaray	İlk Etapı Tamamlandı	2013 – 2018		5 Milyar Dolar
Avrasya Tüneli	Yapım aşamasında	2014		1,3 Milyar Dolar

Ekonomik göstergelerin iyileştiği, ülke risk primlerinin düştüğü ve büyük projelerin gündeme geldiği 2013 yılında Türkiye'ye yönelik operasyonlar da başlamıştır. Tüm bunlarla hedeflenen, planlanan yatırımların maliyetini yükseltmek ve tamamlanması gerçekçi olmayan projeler haline dönüştürmektir. Ancak, bu operasyonlar da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ekonomik ve siyasi istikrarı tehdit eden girişimlerin başarısız olması sonrasında vesayet odakları bu kez de askeri darbe girişiminde bulunmuşlardır. Ancak, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısındaki değişim ve gelişme sonucunda, demokratik hak ve kazanımlarını kaybetmek istemeyen halk, darbe girişimi karşısında geçmişten çok farklı bir tepki vermiştir.

Bu girişimde halka karşı ateş açılmış ve tarihte ilk kez görülen bir alçaklık olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bombalanmıştır. Cumhurbaşkanı'na suikast planlandığı, millet iradesi ve bu iradeyi temsil eden Cumhurbaşkanı'nın hedef alındığı 15 Temmuz darbe girişiminde, uluslararası destekli FETÖ bir kez daha başarısız olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştiren askeri yapı, önceki dönemlerden farklı bir özelliğe sahiptir.

Bu yapı uzun yıllar boyunca, devletin bütün kademelerinde paralel bir oluşumla gerek kurumlar gerekse kişiler aracılığıyla darbe girişimini planlamıştır. Ancak yaptıkları tüm planlamalara rağmen, kendileri için beklenmeyen bir durumla karşılaşmışlardır. Askeri müdahalelerin hükmünün kalmadığı algısının hakim olduğu bir dönemde gerçekleştirdikleri darbe girişimi karşısında, beklemedikleri bir şekilde halkın direnişiyle karşı karşıya kalmışlardır.

15 Temmuz darbe girişiminin halkın direnişi ile bertaraf edilmesi sonrasında, bu sefer de PKK terör örgütü harekete geçmiş ve kriz ortamı oluşturma çabası devam etmiştir. Bu şekilde, Türkiye'nin uluslararası arenadaki olumlu algısının değiştirilmesi ve yurtdışında güvensiz bir ortamın oluşturulması hedeflenmiştir. Başarısız darbe girişimi ve sonrasında devam eden terör olaylarıyla son kertede amaçlanan ise Türkiye'deki yatırımları baskı altına almak ve ekonomik potansiyeli yok etmektir. Özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında, Türkiye ekonomisinde yaşanan hızlı toparlanmaya rağmen, not düşürülmesi kararının arka planında siyasi gerekçelerin olduğu aşıkardır.

4. 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Kararları

Kredi derecelendirme kavramı, “açılacak kredilerin, zamanında ve tam olarak geri ödenmesi ihtimali hususunda uluslararası sermaye piyasalarındaki ölçütlere uygun ve objektif bir ölçü sağlamak amacıyla, borçlunun ihraç ettiği menkul kıymetlere yatırım yapılması halinde, yatırımcının bundan dolayı yükleneyeceği riskin belirlenmesidir” şeklinde tanımlanmaktadır (Karagöl ve Mihçioğur: 2012). Küreselleşen piyasaların ihtiyaç duyduğu finansal bilgilere doğru ve zamanında ulaşım ihtiyacının artması kredi derecelendirmeye atfedilen önemi arttırmıştır.

Kredi derecelendirme kuruluşları piyasası, oligopol bir piyasadır. Ulusal ve uluslararası birçok kredi derecelendirme kuruluşu olmasına karşın, Moody's, Standart and Poor's (S&P) ve Fitch önde gelen kredi derecelendirme kuruluşları olarak öne çıkmaktadır. Bu kuruluşların ön planda olmasındaki en önemli etken, bir şirket veya bir ülkenin kredi itibarının belirlenmesinde ölçüm mekanizması olarak kullanılmasıdır. Yabancı sermayenin, başka bir ülkede yatırım yapabilmesi için o ülkeye yönelik güven arayışının karşılanmasında bir ölçüt olarak, kredi derecelendirme kuruluşlarının değerlendirilmesi kullanılmaktadır.

Kredi derecelendirme ilk olarak ABD’de Mercantile Agency şirketi ile faaliyete geçmiştir. Bu şirket 1837 yılında yaşanan büyük çöküş ardından mağdur durumda kalan yatırımcılara bir ön değerlendirme sunmak amacıyla kurulmuştur. Şirketin amacı yatırımcılara yalnızca bilgi sunmak şeklinde olmuştur. Derecelendirme faaliyetine geçilmesi ise 1900’lü yılların başında gerçekleşmiştir. 1905 yılında Moody’s Investors Service kurulan ilk derecelendirme şirketi olmuştur. 1922 yılında ise kamu kurumları ve endüstriyel şirketler derecelendirilmeye başlanmıştır. S&P ise 1860’lı yıllardan itibaren faaliyetlerini sürdüren bir firma olmasına karşın, 1941 yılında kredi derecelendirme kuruluşu olarak piyasada yerini almıştır. Bir diğer önde gelen kredi derecelendirme kuruluşu olan Fitch, 1913 yılında kurulmuştur ve ABD’de kabul görmüş ilk Avrupa kökenli kredi derecelendirme kuruluşu olmuştur (Karagöl, ve Mihçioğur: 2012).

Kredi derecelendirme notunun amacı yatırımcılara ve piyasaya, notlandırma yaptığı ülke ve/veya şirketle ilgili güvenilir ve doğru bilgi vererek katılımcıları yönlendirmektir. Ayrıca, ABD ve Avrupa’daki fonların içtüzüğünde yatırımcıların bu kuruluşların kararlarına göre hareket etmeleri zorunludur. Not artışı ya da indirimi ülkelerin faiz oranlarına da etki ederek, o ülkeye ya da kuruluşa yatırım yapmanın maliyetlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla kredi derecelendirme kuruluşlarının ekonomik aktiviteye etki etme kapasitesi oldukça geniştir. Ancak temel görevi olan mevcut bilgiye ulaşılabilirliği sağlama ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunma, aynı zamanda manipüle edilme özelliği taşımaktadır.

Kredi derecelendirme kuruluşları uzun yıllardır ülkelerin ve şirketlerin kredi değerlendirmelerini yapmak amacıyla küresel ekonomik sistemde güçlü bir rol oynamaktadırlar. Yaptıkları değerlendirmelerle yatırımcılara fikir vererek finansal akışı yönlendirmede etkindirler. Bu kuruluşların öngörülerini bireysel ve kurumsal yatırımcılar tarafından dikkate alınarak bir anlamda ortak ve objektif bir görüş ortaya çıkması hedeflenmektedir. Uygulamada ise bu kuruluşların öngörülerinin ne kadar gerçekçi ve yerinde olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Söz konusu kuruluşların ekonomik krizlerin önlenmesinde bir set işlevi görerek yatırımcıları aydınlatması beklenirken, işleyişte sebep oldukları ekonomik krizlerin arkası kesilmemektedir. Son Lehman Brothers krizi ve sebep olduğu sonuçlar da bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

5. Kuruluşların Notlandırma Metodolojisi

Kredi derecelendirme kuruluşlarının yaptığı iş şirketler ya da ülkeler arası kıyaslamadır. Bu kuruluşların metodu sayısal veriler ve kendi yorumları olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bu metotta hangi yöntemin daha ağırlıklı olduğu ise bilinmemektedir. Diğer yandan geçmişten günümüze incelendiğinde, kredi derecelendirme kuruluşlarının aldıkları kararların siyasal yorumların gölgesinde kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla aldıkları kararların uluslararası geçerliliği sorgulanması gerekirken, aksine bu kuruluşlar AB ülkelerinin mevzuatlarıyla desteklenmektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülke yatırımcıları bu kuruluşların verdikleri notlara zorunlu bırakılmaktadırlar.

Kredi derecelendirme kuruluşları not belirlemede subjektif bir yöntemi esas almaktadırlar. Her ne kadar metodolojik açıklamalarında, görüşlerinde objektif unsurların da yer aldığı ifade edilse de uygulamada karşımıza çıkan uyumsuzluklar, alınan kararların subjektif unsurlarla belirlendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Kredi notu belirleme sürecinde ekonomik göstergeler gibi objektif kriterlerin yanı sıra, iç ve dış politik gelişmeler, siyasi istikrar gibi siyasi ve subjektif değerlendirme kriterleri de bulunmaktadır. Ekonomik göstergeler ışığında en önemli kriterlerden olan kamu borçları ise ülke kredi notlandırmasında önemli bir faktördür.

Ancak, 2011 yılında Avrupa ülkelerinin yaşadığı kamu maliyesi krizi göz önüne alındığında, bu kriterlerin uygulamada gerçeği yansıtmadığı açık bir şekilde görülmüştür. Kredi derecelendirme kuruluşlarının notlandırmada yaşadıkları başarısızlıklar, reel piyasadaki uygulamalar ile ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik göstergelerinin yükselişe geçtiği 2008 küresel ekonomik krizi sonrası karşılaştıkları notlandırma süreçleri de Türkiye örneğinden farklı değildir. Avrupa menşeli bu şirketler gelişmiş ülkelerin notlarında ise objektif tavırdan uzak hareket etmektedirler. Gelişmiş ekonomiler için kredi notlandırmasında oldukça cömert davranan bu kuruluşlar, gelişmekte olan ekonomiler için ise katı bir tutum takınmaktadırlar. Geçerlilikleri sorgulanır hale gelmiş olan bu kuruluşların, denetleme mekanizmasının olmayışı, geçmiş değerlendirmelerinin izlenmesini zorlaştırmaktadır.

Kredi derecelendirme kuruluşlarında denetleme mekanizması eksikliğine rağmen, bu kuruluşların notlarını dikkate almasını zorlayan uygulamalar devam etmektedir. Bu süreç yatırımcıları ve büyük fonları karar alırken sınırlandırırken, aynı zamanda borçlanma maliyetlerini de önemli ölçüde et-

kilenmektedir. Kredi derecelendirme kuruluşları da sahip oldukları bağımsızlık ve sorgulanmazlık sayesinde, verdikleri kararlarda istedikleri kuralsız ve rahat davranabilmektedirler.

Türkiye'nin kredi derecelendirme geçmişine bakıldığında ise verilen notların Türkiye'de ekonomik krizin olduğu ve çalkantı dönemleri ile ekonomik anlamda güçlü ve istikrarlı olduğu dönemdeki notları arasında ciddi bir fark görülmemektedir. Çoğunlukla siyasi meselelerin gölgesinde verilmiş olan notların Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeleri baz almadığı ortadadır. Siyasi istikrar ortamının uzun yıllardır sürüyor olması, kuruluşların görüşlerini pozitif yönde etkilememiştir. Dolayısıyla ülke ekonomisi, ekonomik ve siyasi gerçeklerinden çok uzak bir notlandırmaya maruz kalmıştır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının bu özelliğine somut örnek, 15 Temmuz başarısız darbe girişimi sonrasında verdikleri kararlardır.

Türkiye'de 15 Temmuz darbe girişimi püskürtülerek, milli irade ve siyasi irade güçlü bir şekilde varlığını ortaya koymuştur. Böylesine büyük bir girişim, ekonomik göstergelerde ciddi dalgalanmalara sebep olmamış, piyasalar normal seyrine devam etmiştir. Dolayısıyla, kredi derecelendirme kuruluşlarının notlandırma kriterlerinde belirttikleri objektif ve subjektif unsurlarda olumsuz bir gelişme görülmemesine karşın, kredi derecelendirme kuruluşları not indirmekten geri kalmamışlardır. Notun düşürülmesindeki asıl motivasyon, yapılan yatırımlarda maliyetlerin yükseltilmesi ve ekonomik dar boğaza girilmesidir. Bu yüzden, kredi derecelendirme kuruluşlarının; dış kaynakların Türkiye'ye akışının kesilmesi ve borçlanma maliyetlerinin yükseltilmesi için yürütülen uluslararası operasyonlarda, kayda değer bir rolünün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Türkiye'nin maruz kaldığı darbelerin, darbe girişimlerinin ve siyasi kaos ortamlarının çıkış sebeplerindeki ortak nokta ekonomik gelişmelerdir. Rant ekonomisinden üretim ve kalkınma ekonomisine geçiş dönemleri, Türkiye'nin bu süreçleri yaşamasına zemin hazırlamıştır. Bazı kesimlerin istedikleri gibi bir ekonomik yönetim ve kaynak akışının aksine, ekonomideki iyileşme ve iyileşmenin alt ve orta gelir grubuna yansımaları, ekonomik vesayet odaklarının farklı araçlarla kaos oluşturma çabasını arttırmıştır. Gezi olayları ve 17-25 Aralık yargı darbesinden sonra gelen, 15 Temmuz askeri darbe girişimi aynı çabanın ürünüdür.

15 Temmuz darbe girişimi, hem milletin iradesini hem de ekonomiyi baskı altına alma girişimidir. Aynı zamanda bu girişim, ekonomik kriz oluşturarak 14 yıldır süren siyasi ve ekonomik istikrar ortamını yeniden dizayn etme çabasıdır. Siyasi otoritenin hedef alındığı darbe girişimi başarısız olsa da ekonomi alanında 15 Temmuz darbe girişiminin etkileri görülmüştür. Yürütülen algı operasyonları, kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilen notların düşürülmesi ve döviz kurunun yükselmesi darbe girişiminin ekonomik maliyetini ortaya koymaktadır.

Türkiye ekonomisinin dayanıklı yapısı ve siyasi istikrar sayesinde, makro-ekonomik göstergelerde ciddi bir problem yaşanmamasına rağmen, ekonomideki yapısal reformların gerekliliği ve zarureti bir kez daha görülmüştür. Bu bağlamda, yatırımların ve dev projelerin hız kesmeden devam etmesi gerekmektedir. Diğer yandan, orta gelir tuzağına düşmemek ve kişi başı milli gelir seviyesinin yükseltilmesi için ekonomik üretim yapısı teknoloji odaklı olarak zaman içerisinde değişmelidir. Bu amaçla AR-GE faaliyetlerinin hızlanması için kaynak artışı, destek ve teşvikler artırılmalıdır. Tüm bunların dışında, Türkiye ekonomisinin lokomotifi olan sanayinin ana girdisi olan, enerji maliyetinin azaltılması yönünde planlanan uygulamalar da bir an önce hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Karagöl, E.T.; Mıhçıokur, Ü.İ. (2012), Kredi Derecelendirme Kuruluşları Alternatif Arayışlar, SETA Rapor.
- Karagöl, E.T. (2013), AK Parti dönemi Türkiye ekonomisi, SETA Rapor.
- Karagöl, E.T.; Bingöl, A.S. (2013), Türkiye – IMF İlişkilerinde Yeni Dönem, SETA Analiz, 67.
- Karagöl, E.T. (2016), 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi, SETA Perspektif.
- Karagöl, E.T.; Ateş, S.A.; Kaya, S.; Kızılkaya, M. (2016), Türkiye'nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı, SETA Rapor.
- Özsağır, A. (2013), Askeri darbe ve müdahalelerin ekonomik performans üzerine etkisi: Türkiye örneği, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 759-773.

İstatistikler:

Türkiye İstatistik Kurumu Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Databank